तामाङ् समुदायमासुरक्षितमातृत्व सम्बन्धि ज्ञान र अभ्यासको अध्ययन

प्रस्तुतकर्ता
मुना भण्डारी
परीक्षा रोल नं. २१८००७३/२०७२
रजिष्ट्रेसन नं. :६-१-३-४२५-२००६

त्रिभुवनविश्वविद्यालयशिक्षाशास्त्र संकाय स्वास्थ्यतथाशारीरिक शिक्षाविभागअन्तर्गत
स्नातकोत्तर तह (एम. एड. दोस्रो बर्षको) शोधपत्र(ED-598)विषयको
आंशिक पाठ्यभार परिपुर्तिकालागि प्रस्तुतशोधपत्र

त्रिभुवनविश्वविद्यालय
शिक्षाशास्त्र संकाय
जनताबहुमुखीक्याम्पस
स्वास्थ्यतथा जनसंख्याविभाग
इटहरी, सुनसरी

२०७७

घोषणा पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षा शस्त्र सङ्काय तर्फ स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्ष स्वास्थ्य शिक्षा विषयको आंशिक पाठ्यभार पूरा गर्न तयार गरीएको यो एक शोधपत्र हो । यसको लागी यो अध्ययन संखुवासभा जिल्ला चैनपुर न.पा. वार्ड नं ९ को बानेश्वर टोलमा बसोबास गर्ने तामाङ्ग समुदायको १२६ जना विवाहित महिला र पुरुषहरुमा अध्ययन गरी प्राप्त विवरणलाई आधार मानी शोधपत्र प्रश्तुत गरीएको छ ।

यस शीर्षकमा अध्ययनबाट जति जानकारी तथा तथ्याङ्कहरु यस शोधपत्रमा उल्लेख गरीएको छ । ति सबै तथ्य र तथ्याङ्कहरु मेरो आफ्नै अध्ययन, अनुसन्धान र व्यक्तिगत प्रयासको प्रतिफल हो । यो अध्ययन नविन किसीमको अध्ययन हो । जसमा उत्तरदाताहरुसँगको प्रत्यक्ष अन्तर्क्रियाबाट प्राप्त जानकारीहरुलाई ब्याख्या तथा विश्लेषण गरी उल्लेख गरीएको घोषणा गर्दछु ।

मुना भण्डारी

कृतज्ञताज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय जनता बहुमुखी क्याम्पस शिक्षा शात्र सङ्काय तर्फ स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्ष जनसङ्ख्या शिक्षा विषयको आंशिक पाठ्यभार पूरा गर्न तयार पारीएको हो । यसका लागी यो अध्ययन संखुवासभा जिल्ला चैनपुर न.पा. वार्ड नं ९ को बानेश्वर टोलमा बसोबास गर्ने तामाङ्ग समुदायको १२६ जना विवाहित महिला र पुरुषहरुमा सुरक्षित मातृत्व सम्बन्धि ज्ञान र अभ्यासको सम्बन्धमा अध्ययन अनुसन्धान गरी प्राप्त विवरणलाई आधार मानी यो शोधपत्र प्रस्तुत गरिएको छ ।

यो शोधपत्र तयार गर्दा शीर्षक चयन देखि लिएर शोधपत्र सम्बन्धी सबै काममा सहयोग, निर्देशन तथा सल्लाह, सुझाव प्रदान गर्नुहुने शोधपत्र निर्देशक उप प्राध्यापक श्री मनोज कुमार चौधरी ज्यू तथा स्वास्थ्य विभागका विभागीय प्रमुख श्री सञ्जीव कुमार यादव ज्यू र सहायक प्राध्यापक बिरेन्द्र कार्की ज्यू प्रति आभार तथा विशेष धन्यबाद प्रकट गर्न चाहन्छु । साथै अध्ययन क्षेत्रमा बस्नु भएका दाजुभाईहरुमा यहाँको साथ र सहयोगका लागी धन्यबाद दिन चाहन्छु ।

अन्त्यमा यस शोधपत्रलाई पूर्णताः दिन कम्प्यूटर प्राविधिक धर्मेन्द्र दुलालज्यू साथै प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष रुपमा सहयोग गर्नुहुने सम्पूर्ण महानुभावहरुप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्न चाहन्छु ।

मुना भण्डारी

एम्.एड् दोस्रो वर्ष

शोधसार

प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय जनता बहुमुखी क्याम्पस शिक्षा शात्र सङ्काय तर्फ स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्ष जनसङ्ख्या शिक्षा विषयको आंशिक पाठ्यभार पूरा गर्न तयार पारीएको हो । यस अध्ययनको मुख्य उद्देश्य सुरक्षित मातृत्व सम्बन्धि समुदायका महिला र पुरुषको ज्ञान र अभ्यासको खोजी गर्नु, समुदयामा सुरक्षित मातृत्व सम्बन्धी अवस्था पत्ता लगाउनु र सुरक्षित मातृत्वका समस्याहरुलाई पहिचान गरी समाधानका लागि सुझाव संकलन गर्नु रहेको छ ।

यस अध्ययनमा संखुवासभा जिल्लाको चैनपुर नगरपालिका वार्ड नं. ९ खाम्लिङ्ग टोलमा रहेको तामाङ्ग समुदायको १०९ घरधुरीको जम्मा ५४५ जना जनसंख्या रहेको छ । जसमध्येबाट २३% ले हुन आउने नमुना छनौट गर्दा १२६ जना अध्ययन समुह रहेको छ । यस अनुसन्धानका लागि सम्भावनायुक्त नमुना अन्तर्गतको सामान्य सम्भावनायुक्त नमुना छनौट विविध प्रयोग गरिएको छ ।

कुल १०९ घरधुरी मध्ये तामाङ समुदायकाको घरधुरीमा गरेको अनुसन्धान अनुसार कृषि पेसामा संलग्न पुरुष र महिलाहरू क्रमश ५२ प्रतिशत र ७४ प्रतिशत रहेका छन । त्यसै गरि नोकरीमा पुरुष ८ प्रतिशत र महिला २ प्रतिशत रहेका छन भने व्यापारमा २० प्रतिशत पुरुष र १६ प्रतिशत महिला संलग्न रहेको पाइयो भने ८ प्रतिशत महिला र २० प्रतिशत पुरुष अन्य पेसामा संलग्न रहेका पाइयो । महिलाहरुको पहिलो बच्चा जन्मदाको उमेर समूह १५-१९ वर्ष अनुसार जनसङ्ख्यामा १८ जना अर्थात २८ प्रतिशत २०-२४ वर्षमा ३८ जना वा ६० प्रतिशत र त्यसैगरी २५-२९ वर्षमा ७ जना अर्थात १२ प्रतिशत बच्चा जन्माइएको पाइयो । अध्ययन क्षेत्रका ६३ जना उत्तरदातामध्ये ८० प्रतिशतले सुरक्षित मातृत्व भन्नाले गर्भावस्थामा पोषणयुक्त खाना खान पाउनु, गर्भावस्थामा स्वास्थ्य परीक्षण गराउँनु, सुरक्षित रुपमा प्रसुति सेवा उपलब्ध हुनुलाई सुरक्षित मातृत्व भनेको पाइयो ।

संखुवासभा जिल्लाको चैनपुर नगरपालिका वार्ड नं. ९ खाम्लिङ्ग टोलको तामाङ समुदायमा महिलाको सुरक्षित मातृत्वमा पुरुषको भूमिका कस्तो छ र सो स्थानको तामाङ समुदायमा सुरक्षित मातृत्वको अवस्था कस्तो रहेछ भन्ने कुरा थाहा पाउनका लागि यो अध्ययन गरिएको छ । उक्त समुदायका ६३ महिला र ६३ पुरुष गरी १२६ जनामा गरिएको अध्ययनमा पुरुषको तुलनामा महिलाको अवस्था कमजोर रहेको पाइएको छ । अधिकांश महिलाहरु निरक्षर रहेको यस समुदायमा कसैले उच्च शिक्षा हाँसिल गरेका छैनन् । यस समुदायका अधिकांश व्यक्ति निरक्षर भएको तथा सुरक्षित मातृत्व र परिवार नियोजनको फाइदाका बारेमा पूर्ण रुपमा जानकारी नपाएको हुनाले जनसङ्ख्या वृद्धि हानिकारक छ भन्ने कुरा थाहा नभएर पनि कतिपयले परिवार नियोजनका साधनको प्रयोग नगरेको देखिन्छ ।

विषयसूची

शीर्षक पृष्ठ संख्या

घोषणा पत्र ii

सिफारीस पत्र iii

स्वीकृति पत्र iv

सारसंक्षेप v

कृतज्ञताज्ञापन vi

विषय सूची vii

तालिकाहरूको सूची x

अध्याय - एक

परिचय

१.१.अध्ययनको पृष्ठभूमि १

१.२ समस्याको कथन ३

१.३ अध्ययनको औचित्य ४

१.४ अध्ययनको उद्देश्य ४

१.५ अनुसन्धनात्मक प्रश्न ४

१.६ अध्ययनको परिसीमा ५

१.७ अध्ययनमा प्रयोग भएका पारीभाषिक शब्दावली
५

अध्याय - दुई

सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन

२.१ सैद्धान्तिक ढाँचा
६
२.२ सज्ञानात्मक साहित्यको पुनरावलोकन
७
२.३ सम्बन्धित साहित्यको उपादेयता
९
२.४ अवधाराणात्मक ढाँचा
९

अध्याय तीन

अध्ययन धिधि

३.१ अनुसन्धान ढाँचा
११
३.१.१अध्ययनको जनसंख्या
११
३.१.२ नमूना छनौट आकार
११
३.१.३नमुना छनौट विधि
११
३.२ तथ्याङ्कको श्रोत
११
३.३ तथ्याङ्क संकलनको साधन
११
३.३.१अध्ययन साधनहरुको बैद्यता र विश्वसनीयता
११
३.४ तथ्याङ्क संकलन प्रक्रिया
१२
३.५ तथ्याङ्कको विश्लेषण प्रक्रिया
१२

अध्याय : चार

तथ्याङ्कको व्याख्या तथा विश्लेषण

४.१ सुरक्षित मातृत्व सम्बन्धी ज्ञान

१३

४.१.१ महिला र पुरुषको पेसागत विवरण

१३

४.१.२ महिलाको विवाह हुँदाको उमेरगत विवरण

१४

४.१.३ महिलाको पहिलो बच्चा जन्मदाको उमेर अनुसार जनसङ्ख्याको विवरण

१५

४.१.४ सुरक्षित मातृत्व सम्बन्धी जानकारी

१५

४.१.५ सुरक्षित मातृत्वका कार्यक्रममा महिलाको सहभागिता

१६

४.२ सुरक्षित मातृत्वको स्थिती

१६

४.२.१ महिलाहरुले जन्माएको बच्चाहरुको विवरण

१७

४.२.२ महिलाहरुको गर्भावस्थामा गरेको स्वास्थ्य परीक्षण विवरण

१७

४.२.३ महिलाको गर्भावस्थामा स्वास्थ्य परिक्षण सम्बन्धी विवरण

१८

४.२.४ महिलाले बच्चालाई स्तनपान गराएको समयवधि सम्बन्धी विवरण

१८

४.२.५ गर्भावस्थामा महिलाहरुको पौष्टिक खाना सम्बन्धी विवरण

१९

४.२.६ बच्चालाई थप खाना खुवाएको सम्बन्धी विवरण

२०

४.२.७ बच्चाको खाना र खाजा सम्बन्धी विवरण

२१

४.३ मातृशिशु स्याहारमा पुरुषको भूमिका

२१

४.३.१ सुरक्षित मातृत्वका कार्यक्रममा पुरुषको सहभागिता
२२
४.३.२ गर्भवती अवस्थामा पुरुषले हेरचाह गरेको सम्बन्धी विवरण
२२
४.३.३ गर्भवती अवस्थाको जटिलताबारे लिएको जानकारी सम्बन्धी विवरण
२३
४.३.४ बच्चाको खोप सम्बन्धी विवरण
२४
४.३.५ उपचार केन्द्र सम्बन्धी विवरण
२४
४.३.६ आमा र बच्चाको पौष्टिक आहार सम्बन्धी विवरण
२५
४.३.७ शिशु स्याहारमा सबैभन्दा बढी जिम्मेवारी व्यक्तिको विवरण
२६
४.३.८ श्रीमान् र श्रीमतीले गर्भनिरोधको साधन प्रयोग गर्ने गरेको सम्बन्धी विवरण
२६
४.४ सारांश र प्राप्ति
२७
४.४.१ सारांश
२७
४.४.२ प्राप्ति
२८

अध्याय : पाँच

निष्कर्ष र सुझावहरु

५.१ निष्कर्ष
३१
५.२ सुझाबहरु
३२
५.३.१ नीति निर्माण तहका लागि सुझाव
३२

५.३.२ अभ्यास तहका लागि सुझाव
३२
५.३.३ अनुसन्धान तहका लागि सुझाव
३२
सन्दर्भसामग्री
अनुसूची

तालिका सूची

क.स. संख्या	शीर्षक	पृष्ठ
तालिका नं. १	: महिला र पुरुषको पेसागत विवरण	१४
तालिका नं. २	: महिलाको विवाह हुँदाको उमेर	१४
तालिका नं. ३	: महिलाको पहिलो बच्चा जन्माउदाको उमेर अनुसार जनसङ्ख्याको वितरण	१५
तालिका नं.४	: सुरक्षित मातृत्व सम्बन्धी जानकारी	१५
तालिका नं. ५	सुरक्षित मातृत्वका कार्यक्रमा महिलाको सहभागिता	१६
तालिका नं. ६	महिलाहरुले जन्माएको बच्चाहरुको विवरण	१७
तालिका नं. ७	महिलाहरुको गर्भावस्थामा गरेको स्वास्थ्य परीक्षण वितरण	१७
तालिका नं. ८	: महिलाको गर्भावस्थामा गरेको स्वास्थ्य परीक्षण सम्बन्धी विवरण	१८
तालिका नं. ९	: स्तनपान सम्बन्धी विवरण	१९
तालिका नं. १०	: गर्भावस्थामा महिलाहरुको पौष्टिक खाना सम्बन्धी विवरण	२०
तालिका नं. ११	: बच्चालाई थप खाना खुवाइएको विवरण	२०
तालिका नं. १२	: बच्चालाई खाना र खाजा खुवाएको विवरण	२१
तालिका नं. १३	: सुरक्षित मातृत्व कार्यक्रममा सहभागी	२२
तालिका नं. १४	: गर्भवती अवस्थामा पुरुषले गरेको हेरचाह सम्बन्धी विवरण	२३
तालिका नं. १५	गर्भावस्थामा हुने जटिलताबारे लिएको जानकारी विवरण	२३
तालिका नं. १६	: बच्चाको खोप सम्बन्धी विवरण	२४
तालिका नं. १७	: उपचार केन्द्र सम्बन्धी विवरण	२५
तालिका न.१८	: आमा र बच्चाको पौष्टिक आहार सम्बन्धी विवरण	२५
तालिका नं. १९	: शिशु स्याहारमा बढी जिम्मेवारी व्यक्तिको विवरण	२६
तालिका न. २०	: गर्भनिरोधको साधन प्रयोग सम्बन्धी विवरण	२७